

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Рішення вченої ради університету

23 жовтня 2019 року,

протокол № 2

Проректор з навчальної роботи

_____ Л.І. Чорний

(підпис)

23 жовтня 2019 року

м.п.

**РОБОЧА ПРОГРАМА
з навчальної дисципліни
«ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН»
для підготовки на першому освітньому рівні
здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра
за денною формою навчання
за спеціальністю 293 Міжнародне право
галузі знань 29 Міжнародні відносини**

м. Хмельницький

2019

ЗМІСТ

Стор.

1.	Опис навчальної дисципліни		–	2
2.	Заплановані результати навчання		–	4
3.	Програма навчальної дисципліни		–	8
4.	Структура вивчення навчальної дисципліни		–	24
	4.1.	Тематичний план навчальної дисципліни	–	24
	4.2.	Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять	–	26
	4.3.	Завдання для самостійної роботи студентів	–	26
	4.4.	Індивідуальні завдання	–	26
5.	Методи навчання та контролю		–	27
6.	Схема нарахування балів		–	27
7.	Рекомендована література		–	28
	7.1.	Основна література	–	28
	7.2.	Допоміжна література	–	29
8.	Інформаційні ресурси в Інтернеті		–	30

1. Опис навчальної дисципліни

1.	Шифр і назва галузі знань	–	29 Міжнародні відносини
2.	Код і назва спеціальності	–	293 Міжнародне право
3.	Назва спеціалізації	–	Спеціалізації немає
4.	Назва дисципліни	–	Історія держави і права України та зарубіжних країн
5.	Тип дисципліни	–	обов'язкова
6.	Код дисципліни	–	ОДПП 1.2.2
7.	Освітній рівень, на якому вивчається дисципліна	–	перший
8.	Ступінь вищої освіти, що здобувається	–	бакалавр
9.	Курс / рік навчання	–	перший
10.	Семестр	–	перший
11.	Обсяг вивчення дисципліни:		
	1) загальний обсяг (кредитів)	–	150/5

ЄКТС / годин)	
2) денна форма навчання:	
аудиторні заняття (годин)	– 74
% від загального обсягу	–
лекційні заняття (годин)	– 38
% від обсягу аудиторних годин	–
семінарські заняття (годин)	– 36
% від обсягу аудиторних годин	–
самостійна робота (годин)	– 76
% від загального обсягу	–
тижневих годин:	
аудиторних занять	– 4,1
самостійної роботи	– 4,2
3) заочна форма навчання:	
аудиторні заняття (годин)	–
% від загального обсягу	–
лекційні заняття (годин)	–
% від обсягу аудиторних годин	–
семінарські заняття (годин)	–
% від обсягу аудиторних годин	–
самостійна робота (годин)	–
% від загального обсягу	–
тижневих годин:	
аудиторних занять	–
самостійної роботи	–
12. Форма семестрового контролю	– екзамен
13. Місце дисципліни в логічній схемі:	
1) попередні дисципліни	– немає
2) супутні дисципліни	– ОДПП 1.2.1. Теорія держави і права; ВД 2.1.3. Римське право
3) наступні дисципліни	– ОДПП 1.2.3. Історія міжнародного права ОДПП 1.2.4. Правничі системи сучасності ОДПП 1.2.5. Порівняльне конституційне право; ОДПП 1.2.11. Інституційне право Європейського Союзу
14. Мова вивчення дисципліни	– українська.

2. Заплановані результати навчання

Навчальна дисципліна «ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН» забезпечує досягнення таких результатів навчання, передбачених освітньо-професійною програмою «Бакалавр міжнародного права»:

ПРН-1 - Здатність досліджувати ситуації, факти та проблеми у світовому соціумі з метою пояснення, прогнозування, та регулювання політико-правових процесів;

ПРН-13 - Уміння пояснювати природу та зміст основних міжнародно-правових явищ і процесів;

ПРН-17 - Уміння визначати історичний контекст формування державних та правових інститутів, ухвалення актів національного законодавства, права ЄС та міжнародного права;

ЗК-1- Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;

ЗК-2- Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності;

ЗК-9 - Здатність цінувати та поважати різноманітність і мультикультурність;

ЗК-13 - Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства;

СК-1- Здатність розуміти природу, динаміку, принципи організації міжнародних відносин, форми та способи їх реалізації, типи та види міжнародних акторів, їх роль в сучасних міжнародних відносинах та міжнародній політиці;

СК-2 - Вміння характеризувати природу та джерела зовнішньої політики держави, еволюцію підходів до формування та здійснення зовнішньої політики, принципи організації системи зовнішньої політики та функціонування інститутів зовнішньої політики;

СК-10 - Уміння дотримуватися основних норм дипломатичного та ділового етикету, здатність враховувати фундаментальні особливості культури та менталітету представників іноземних держав;

СК-13 - Уміння розуміти особливості міжнародно-правових явищ, прогнозувати основні напрямки розвитку міжнародного права.

<i>Після завершення вивчення дисципліни здобувач повинен продемонструвати такі результати навчання:</i>	
<i>1. Знання</i> <i>(здатність запам'ятовувати або відтворювати факти (терміни, конкретні факти, методи і процедури, основні поняття, правила і принципи, цілісні теорії тощо)</i>	
1.1	Відтворювати характерні особливості державно-правового розвитку українського народу, закономірності виникнення, функціонування та занепаду історичних типів та форм держави і права в Україні;

1.1	Відтворювати принципи та методи пізнання історико – правових явищ;
1.2	Розкривати процес еволюції суспільно-політичного ладу на різних етапах розвитку української державності;
1.2	Називати закономірності еволюції суспільного ладу на різних етапах розвитку державності;
1.3	Знати характерні особливості історичного розвитку систем державної влади, органів центрального та місцевого управління, суду, правоохоронних органів в Україні;
1.3	Повторювати джерела, кодифікації, еволюційних перетворень галузей права зарубіжних країн на всіх етапах історичного розвитку;
1.4	Відтворювати зміст пам'яток, джерел та кодифікацій права, еволюцій галузей та інститутів українського права на всіх етапах історичного розвитку;
1.4	Відтворювати методи наукового пізнання державно-правових явищ;
1.5	Знання і розуміння ретроспективи формування правових та державних інститутів;
1.5	Показувати закономірності і характерні особливості історичного розвитку систем органів державної влади, місцевого управління, суду, правоохоронних органів зарубіжних країн.
2. Розуміння	
<i>(здатність розуміти та інтерпретувати вивчене, уміння пояснити факти, правила, принципи; перетворювати словесний матеріал у, наприклад, математичні вирази; прогнозувати майбутні наслідки на основі отриманих знань)</i>	
2.1	Пояснювати зміст дефініцій основних термінів, що розкривають суть державно-правового розвитку України;
2.1	Пояснювати зміст дефініцій основних термінів, що розкривають суть державного устрою і права зарубіжних країн;
2.2	Інтерпретувати вивчений історичний досвід українського державо- і правотворення у практичній діяльності;
2.2	Класифікувати документи, що стосуються державного устрою і права зарубіжних країн, на групи за сукупністю подібних ознак;
2.3	Уміння аналізувати джерела українського права спираючись на принципи історизму та об'єктивності, наукові методи пізнання;
2.3	Уміння визначати основні тенденції історичного розвитку в конкретні історичні періоди;
2.4	На основі історико-правових знань поглиблювати національну свідомість, правову культуру, розуміти значення державно-правових інститутів у житті суспільства;
2.4	Уміння з'ясовувати взаємозв'язок між історичними подіями, явищами, процесами та демонструвати змістовні думки, обґрунтовані положення і

висновки про них.
3. Застосування знань <i>(здатність використовувати вивчений матеріал у нових ситуаціях (наприклад, застосувати ідеї та концепції для розв'язання конкретних задач)</i>
3.1 Пояснення суспільно-правових явищ в історії державно-правового розвитку в Україні;
3.1 Знаходити відмінності між джерелами права різних країн;
3.2 Виявляти уміння у визначенні стійких тенденцій, закономірностей розвитку історико-правових явищ державотворчого процесу України;
3.2 Виявляти здобутки та прорахунки у державотворенні країн, що вивчаються у курсі «Історія держави і права зарубіжних країн»;
3.3 Формування національної свідомості, високих моральних і правових цінностей, поваги до минулого українського народу та віри в його майбутнє;
3.3 Пропонувати найкращі здобутки зарубіжного державо- і правотворення для вітчизняного досвіду.
4. Аналіз <i>(здатність розбивати інформацію на компоненти, розуміти їх взаємозв'язки та організаційну структуру, бачити помилки й огріхи в логіці міркувань, різницю між фактами і наслідками, оцінювати значимість даних)</i>
4.1 Здатність проаналізувати закономірності розвитку державно-правових відносин різних періодів української державності;
4.1 Порівнювати основні віхи державотворення в різних країнах однакового історичного виміру;
4.2 Виділяти особливості функціонування державних установ та інститутів права в конкретних історичних умовах;
4.2 Визначати характерні особливості розвитку держави і права у тій чи іншій країні певної історичної епохи;
4.3 Виділяти головні положення правових документів на різних етапах розвитку української державності;
4.3 Виділяти головні положення правових документів.
5. Синтез <i>(здатність поєднувати частини разом, щоб одержати ціле з новою системною властивістю)</i>
5.1 Узагальнювати ознаки України за формою правління та державного устрою на різних етапах суспільно-політичного розвитку;
5.1 Формувати загальні риси держави і права конкретної країни у вибрану історичну епоху;
5.2 Аргументувати потребу змін системи державного управління та права на різних періодах формування української державності;
5.2 Класифікувати основні джерела права тієї чи іншої держави у ту чи іншу історичну епоху;

5.3	Розкрити характерні риси правових норм у державності України характерних для права привілеїв;
5.3	Аргументувати власну точку зору з позицій знання та розуміння основних закономірностей виникнення, розвитку та функціонування держави і права;
5.4	Аргументувати посилення соціального, національного та релігійного гніту на етапах державного розвитку України;
5.4	Обґрунтовувати стан і перспективи розвитку тих або інших інститутів держави і права зарубіжних країн.
6. Оцінювання	
<i>(здатність оцінювати важливість матеріалу для конкретної цілі)</i>	
6.1	Оцінювати юридичну повноцінність правових документів на різних етапах історичного розвитку української державності;
6.1	Оцінювати юридичну повноцінність правових пам'яток;
6.2	Пояснювати обставини обмеження української державності за гетьманськими статтями;
6.2	Робити висновок щодо закономірностей і характерних особливостей історичного розвитку держави і права у країнах Західної Європи, США і Азії ;
6.3	Оцінювати наслідки та значення правових реформ проведених на українських землях;
6.3	Критикувати певних політичних лідерів за помилки у внутрішній і зовнішній діяльності;
6.4	Пояснювати особливості системи влади на західноукраїнських землях;
6.4	Рекомендувати впровадити в вітчизняне правотворення досвід минулих епох.
7. Створення (творчість)	
<i>(здатність до створення нового культурного продукту, творчості в умовах багатомірності та альтернативності сучасної культури)</i>	
7.1	Підготовка порівняльної оцінки виборчого права Української РСР та незалежної України;
7.1	Розробляти проекти вдосконалення державного устрою, права і судочинства України із врахуванням досвіду зарубіжних країн;
7.2	Проводити аналіз діяльності місцевих органів влади на різних етапах розвитку української державності;
7.2	Подавати пропозиції до державних органів по вдосконаленню їх роботи;
7.3	Розкривати основні принципи та методи кодифікаційних робіт на різних етапах історичного розвитку української державності;
7.3	Пропонувати шляхи вирішення правових проблем і колізій.

3. Програма навчальної дисципліни

Тема 1. Державний лад країн Стародавнього Сходу (IV-III тисячоліття – VI ст. до н.е.)

Поняття «Схід» в історичній науці. Принципові розходження східного і західного цивілізаційних шляхів розвитку. Найбільші країни Стародавнього Сходу: Єгипет, держави Месопотамії, Індія, Китай.

Загальні риси держав Стародавнього Сходу. Азіатський спосіб виробництва. Соціальна структура суспільств Стародавнього Сходу. Державний лад країн Стародавнього Сходу. Особливості в розвитку держав Стародавнього Сходу.

Право Стародавнього Єгипту. Спроби кодифікації права. Республіки (міста-держави) Фінікії, Месопотамії. Вавилон. Статус царя Вавилону (обмежена деспотія). Закони Хаммурапі – царя Вавилону (XVIII ст. до н.е.) – найдавніша кодифікація Сходу.

Стародавня Індія. Імперія Маур'їв (IV-II ст. до н.е.). Стародавній Китай. Загальні риси права суспільств стародавнього Сходу.

Тема 2: Держава і право античного світу (VIII - ст. до н.е - VI ст.н.е.)

Характеристика суспільно-політичного ладу в Греції „гомерівської доби”. Розклад первіснообщинного ладу і утворення Афінівської держави. Реформи Тезея. Реформи Солона. Реформи Клісфена. Греко-перські війни. Реформи Ефіальта і Перікла. Суспільний устрій Афінів. Державний устрій (народні збори, рада 500, гелієя, колегія 10 стратегів, архонти, ареопаг, армія). Суд, судочинство і основні риси права. Організація римського суспільства до утворення держави (X-VI ст. до н.е.). Виникнення держави у Римі. Реформи Сервія Тулія. Суспільний устрій римської республіки. Державний устрій Риму в період республіки: а) народні збори, їх види і роль; б) сенат; в) магістратура; г) збройні сили; д) судова система; е) управління провінціями.

Криза рабовласницького способу виробництва. Криза республіканського ладу (законодавство Гракхів; повстання рабів; військова реформа Марія; диктатура; тріумвірати). Перехід від республіки до монархії. Суспільний та державний лад Римської - держави в період: а) принципату; б) домініату.

Реформи імператора Діоклетіана. Поділ імперії на східну і західну. Реформи Костянтина. Падіння західно-римської держави.

Тема 3: Державний устрій і право країн Західної Європи в середні віки і в епоху Реформації (V – XVIст.ст.)

Виникнення феодальної держави, її розвиток в IX-XII ст. Реформи Людовика IX. Станово-представницька монархія у Франції. Зміни в суспільному ладі. Державний устрій. Генеральні штати та Паризький парламент. Становлення абсолютизму. Реформи кардинала Ришельє та Людовика XIV. Державний устрій Франції в добу абсолютизму. Джерела та

характерні риси права середньовічної Франції. Англо-саксонські держави на території Британії. Нормандське завоювання Британії (XI ст.) та його вплив на суспільно-політичний устрій країни. Реформи короля Генріха II у XII ст. Велика Хартія Вольностей 1215 р., її зміст та оцінка. Станово-представницька монархія у Англії. Огороджування селянських та общинних земель. "Криваве законодавство". Виникнення, структура, компетенція парламенту. Встановлення та особливості англійського абсолютизму. Державний устрій Англії в період абсолютизму. Роль парламенту. Судова система Англії. Інститут присяжних. Джерела та характеристика основних галузей права феодальної Англії. Утворення і розвиток феодальної держави. Особливості цього процесу. Правове становище окремих груп населення. Станово-представницька монархія, її державний устрій. Імперський Сейм, камеральний суд. Встановлення князівського абсолютизму: його причини та наслідки.

Характеристика основних джерел та інститутів права: а) Саксонське та Швабське зерцала. б) Золота булла 1356 р. в) Магдебурзьке право. г) Кароліна 1532 р.

Тема 4. Держава і право Київської Русі у період зародження, становлення та феодальної роздробленості (VI – початок XIII ст.)

Східні слов'яни, їх походження, розселення на сучасній території України. Родоплемінна організація суспільства та її родовий уклад життя людей, зародження патріархального рабства, формування феодальних відносин. Перехід родових общин у територіальні.

Східнослов'янські племена, союзи племен, племінні князівства. Союз союзів племінних князівств Середнього Подніпров'я під назвою «Русь» (VIII ст. н.е.).

Суперсоюз племінних князівств під назвою «Руська земля» (поч. IX ст.) – попередник держави Київська Русь.

Утворення і розвиток держави з центром у Києві. Формування її території. Норманська та інші концепції походження Київської Русі.

Суспільний лад. Великі київські князі. Місцеві князі. Бояри. Духовенство. Миське населення. Смерди. Закупи. Залежні люди. Холопи.

Державний лад. Ранньофеодальна монархічна форма правління. Вищі органи влади: великий київський князь, рада при великому князі. Удільні князі. З'їзди князів (снеми). Відносини васалітету-сюзеренітету. Віче. Судові органи. Двірцево-вотчинна система управління.

Джерела права в Київській Русі: звичаєве право, князівське законодавство, міжкнязівські договори, постанови князівських з'їздів і вічевих зборів, договори Київської Русі з іноземними державами. Джерела церковного права: церковні статuti Володимира і Ярослава, збірки канонічного права. «Руська правда» – пам'ятка права Київської Русі.

Основні риси права. Право власності, зобов'язальне право, право спадщини. Сімейно-шлюбне право. Поняття і види злочинів, мета і система покарань. Основні риси судочинства. Історичне значення Київської Русі.

Тема 5. Галицько-Волинське князівство – черговий етап розвитку української державності та права

Розвиток суспільно-політичного ладу Русі на початковому етапі феодальної роздробленості. Суспільний та державний лад.

Зміни в суспільно-політичному ладі південно-західних земель у період поглиблення феодальної роздробленості і боротьби Русі проти навали кочових орд та інших іноземних загарбників (XIII – XIV ст.).

Утворення і розвиток Галицько-Волинського князівства. Галицько-Волинська держава – спадкоємиця Київської Русі.

Суспільний лад. Князі. Боярська аристократія. Духовенство. Міські жителі. Сільське населення. Смерди. Холопи. Правове становище окремих соціальних груп.

Державний устрій. Князівська влада. Коронація князя Данила як короля. Рада бояр. Удільні князі. З'їзди князів. Віче. Заснування Галицької митрополії. Місцеве управління. Значення Галицько-Волинського князівства. Основні риси права південно-західних земель періоду феодальної роздробленості (XII – перша половина XIV ст.).

Тема 6. Українські землі під владою Литви та Польщі (кінець XIV – перша половина XVII ст.)

Утворення Литовської держави. Передумови та процес приєднання українських земель до Великого князівства Литовського; аналіз розбіжностей у наукових оцінках характеру цього приєднання. Ліквідація автономії українських земель і перетворення їх на воєводства у складі Великого князівства Литовського. Польсько-литовські унії: Кревська (1385 р.), Городельська (1413 р.), Люблінська (1569 р.). Зміни у правовому статусі українських земель.

Суспільний лад. Князі, магнати, пани-бояри. Становлення шляхти та зростання її соціального статусу. Правове оформлення зрівняння шляхти у правах із магнатами. Духовенство. Зміни у правовому становищі міщанства. “Устава на волоки” 1557 р. Селяни: особисто вільні, напіввільні, невільники. Подальша соціальна диференціація селянства (тяглові, службові, селяни-ремісники, чиншові), особливості їхнього соціально-правового статусу.

Державний устрій. Великий князь. Удільні князі, їх перетворення у підданих Великого князя (привілей 1434 р.). Пани-рада, зростання її компетенції. Трансформація феодальних з'їздів у вальний (загальний) сейм. Склад і компетенція Великого вального сейму. Центральне управління: маршалки (земські, двірські), канцлер, підканцлер, підскарбії (земські, двірські), гетьмани та ін. Місцеве управління: намісники, воєводи, каштеляни, старости тощо.

Джерела права. Звичаєве право. «Руська правда». Великокнязівські привілеї, їхня класифікація (пожалувані, пільгові, охоронні, земські, обласні). Земські уставні грамоти. Міжнародні договори. Судебник Казимира IV 1468 р. Литовські статuti 1529, 1566, 1588 рр. Рецепція магдебурзького права. Церковне право. Розвиток інститутів цивільного права. Правова регуляція феодальної земельної власності. Сервітутне право. Право зобов'язань. Спадкове право. Шлюбно-

сімейне право. Поняття і види злочинів. Система покарань. Судовий процес. Елементи слідчого (інквізиційного) процесу. Судові докази.

Судова система. Великокнязівський суд. Провінційні суди. Феодальні (доменіальні) суди. Церковні суди. Копні (громадські) суди. Судова система за реформою 1564 р.: гродські (замкові), земські (шляхетські) трибунали, підкоморські суди. Судовий процес.

Тема 7. Феодальні держави та право західних і південних слов'ян (XI – XVIII ст.ст.).

Виникнення Польської держави. Її суспільний та державний устрій у X-XIII ст.ст. Станово-представницька монархія у Польщі (XIV-XV ст.ст.). Кревська унія 1385 р., Городельська унія 1413 р., Люблінська унія 1596 р. Утворення Речі Посполитої. Центральні і місцеві органи влади. Сейм. Суд. Збройні сили. Зміни у суспільному і державному устрої в XVI-XVII ст.ст. Джерела та основні риси права. Падіння Речі Посполитої, її розподіл.

Тема 8. Становлення української державності та права в роки Визвольної війни 1648 – 1654 рр.

Формування Української національної держави під час Визвольної війни 1648–1654 рр. під проводом Б. Хмельницького. Зборівський договір (1649 р.) – правове визнання української державності.

Зміни в суспільному ладі. Зміцнення становища козацтва як окремого суспільного стану. Соціальне становище козацької старшини. Зміни в соціально-правовому становищі української шляхти. Розширення прав і привілеїв православного духовенства. Рядове козацтво. Ліквідація кріпосної залежності селянства. Соціально-правове становище державних і панських селян. Зміни у складі та правому стані населення міст.

Державний лад. Форма української державності. Органи влади та управління. Військова рада. Зростання ролі старшинських рад. Система управління. Гетьман як глава держави, верховний головнокомандувач, законодавець, верховний суддя. Генеральний уряд – вищий розпорядчий, виконавчий і судовий орган держави. Державні функції генеральної старшини. Адміністративно-територіальний поділ. Місцеве управління. Полкові та сотенні уряди. Судова система. Склад та юрисдикція Генерального, полкових і сотенних судів.

Правова система. Скасування та призупинення польсько-литовського законодавства, що закріплювало колоніальне становище України. Звичаєве козацьке право. Церковне право. Рішення Військової ради. Гетьманське законодавство (універсали, грамоти, листи). Міжнародні договори. Магдебурзьке право. Адміністративні та судові прецеденти. Перехід від норм звичаєвого права до норм, створених державою. Правове регулювання перерозподілу власності. Злочин як порушення норм давнього козацького права. Військові та інші види злочинів. Посилення жорстокості покарань. Судовий процес в умовах війни за козацьким звичаєвим правом.

Перехід України під протекторат російського царя. Правовий статус України за Переяславсько-Московською угодою 1654 року, її зміст, значення та сучасна оцінка.

Тема 9. Держава і право України в період козацько-гетьманської доби (середина XVII – кінець XVIII ст.)

Поділ Гетьманщини на Лівобережну і Правобережну Україну. Політико-правове становище Гетьманщини у складі Росії. Гетьманські статті: Переяславські 1659 р. Ю. Хмельницького, Московські 1665 р. І. Брюховецького, Глухівські 1669 р. Д. Многогрішного, Конотопські 1672 р. І. Самойловича, Коломацькі 1687 р. І. Мазепи, Решетилівські 1709 р. І. Скоропадського, “Рішителькі пункти” 1728 р. Д. Апостола.

Суспільний устрій. Українські феодалі. Знатне військове товариство. Зростання старшинсько-шляхетського та монастирського землеволодіння. Зміцнення становища православного духовенства. Реєстрове козацтво та його занепад. Міщанство. Категорії селян і форми їх експлуатації. Обмеження права переходу селян. Остаточне закріпачення селянства за царським указом 1783 р.

Органи влади й управління. Загальновійськова рада. Рада генеральної старшини. Гетьман. Генеральна військова канцелярія. Полково-сотенна система територіального управління. Міське самоврядування. Судова система. Генеральний військовий суд, полкові, сотенні та громадські (сільські) суди. Судова реформа 1760–1763 рр. Земські, підкоморські та гродські (міські) суди. Органи самодержавного управління Гетьманщиною: Малоросійська колегія (1722–1727 рр.), правління гетьманського уряду (1734–1750 рр.), Малоросійська колегія (1764–1786 рр.). Ліквідація автономії України. Ліквідація Запорозької Січі (1775 р.).

Правова система. Джерела і розвиток права. Звичаєве козацьке право. Рішення загальновійськової ради. Гетьманські статті як джерела права. Царське законодавство. Гетьманське законодавство: універсали, ордери, грамоти, листи, інструкції. Акти військової канцелярії. Церковне право. Часткова дія литовських статутів і збірників магдебурзького права.

Кодифікація українського права. «Процес короткий наказний», виданий при гетьманській резиденції у 1734 р. «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1743 р.) «Суд і розправа в правах малоросійських» 1750 р. Книга «Статут та інші права малоросійські» (1764 р.) «Екстракт малоросійських прав» (1767 р.).

Риси права. Право власності. Різновиди феодального землеволодіння: вотчини і держання (рангові). Zobov'язальне право. Право успадкування. Шлюбно-сімейне право. Кримінальне право. Поняття і види злочинів. Мета і система покарань. Зміни у судовому процесі. Обвинувально-змагальний та слідчий (інквізиційний) види процесу.

Тема 10. Суспільно-політичний устрій і право України після ліквідації української державності (кінець XVIII – XIX ст.)

Три поділи Речі Посполитої (1772, 1793, 1795 рр.), приєднання Криму до Росії та вплив цих подій на політико-правове становище та історичну долю

України: Лівобережжя, Правобережжя і Півдня України у складі Російської імперії.

Суспільно-політичний лад і право України у складі Росії в період після ліквідації української державності (перша половина XIX ст.)

Суспільний лад. Дворянство. Купецтво. Духовенство. Почесні громадяни. Селянство. Поміщицькі селяни. Державні селяни. Жителі міст. Формування буржуазії і робітничого класу. Селянська реформа 1861 р. в Україні.

Політичний лад. Адміністративно-територіальний поділ. Система самодержавних органів управління Україною. Комітет у справах Західних губерній. Генерал-губернатори. Губернатори, губернське правління, комітети, комісії. Градоначальники. Повітовий апарат управління. Земський суд і земський справник. Самоврядування державних селян.

Судова система. Повітовий суд. Совісний суд. Губернська палата цивільного суду. Губернська палата кримінального суду. Головний суд на Лівобережжі. Магістратські та ратушні суди. Скасування судових органів місцевого походження.

Джерела і кодифікація права. Звичаї. Російське законодавство. Литовський статут у руській редакції 1811 р. Збірники магдебурзького права. Указна практика. Кодифікація права «Зібрання малоросійських прав» 1807 р. – проект цивільного кодексу. Робота кодифікаційної комісії 1826 р. «Звід місцевих законів Західних губерній» 1838 р. Сільський судовий статут. Скасування дії магдебурзького права і Литовського статуту. Введення в дію на території України «Зводу законів Російської імперії» у редакції 1842 р.

Буржуазні реформи в галузі державного будівництва й особливості їх проведення в Україні. Земська реформа 1864 р. Міська реформа 1870 р. Військові реформи 1860 – 1870 рр. Поліцейська реформа 1862 р. Судова реформа 1864 р.

Джерела права. Специфіка використання загальноросійського права в Україні. Цивільне право. Сімейне право. Кримінальне право. Судочинство.

Тема 11. Держава і право Росії (XIV – XX ст.ст.)

Виникнення Московського князівства. Кодифікація російського права, складання Судебників 1497 та 1550 рр. Політика Івана IV зі зміцнення держави: опричнина, введення приказної системи та реформа місцевих органів влади. Зародження станово-представницької монархії в Росії. Встановлення династії Романових у 1613 р. Кодифікація права у XVII ст.: Соборне Уложення 1649 р. Остаточне закріпачення селян. Реформи Петра I щодо державного устрою Росії. “Золота доба” дворянства за правління Катерини II. Кодифікація російського законодавства на початку XIX ст. Реформи Олександра II і ліквідація кріпосного права.

Тема 12: Державний устрій і право країн феодальної Азії. (кін. XVII – XVIII ст.)

Утворення Візантійської держави. Державний лад Візантії у V-VII ст. Особливості розвитку феодальних відносин. Суспільний устрій країни в V-VII

ст. Еволюція суспільного устрою і державного ладу в VIII-XV ст. Виникнення Арабського Халіфату, його розвиток та занепад. Основні риси суспільного та державного устрою Арабського Халіфату. Виникнення Османської імперії. Її державний та суспільний устрій. Особливості формування правової системи та судочинства Туреччини.

Тема 13: Буржуазні революції в Англії та Франції. Утворення буржуазної держави (XVII - (XVIII ст.)

Зародження капіталістичної системи в надрах феодальних суспільних відносин (XIV-XVI ст.ст.). Буржуазія. Пролетаріат. Боротьба за ліквідацію залишків феодалізму. Перетворення буржуазії в панівний клас у результаті революцій. Особливості англійської буржуазної революції (XVII ст.) Розкол дворянства. Союз буржуазії з обуржуазненою частиною феодалів. Незавершений характер англійської революції. Оформлення інститутів буржуазного державного права. «Акт про краще забезпечення волі підданого і про попередження ув'язнень за морями» (1679 р.). «Білль про права» (1689 р.).

Революція 1789-1794 рр. у Франції. «Декларація прав людини і громадянина» (1789 р.). Основний її зміст. Конституція 1791 року – встановлення конституційної монархії. Конституція 1793 р. Якобінська диктатура. Конституція 1795 р. Консульство і його перетворення в імперію. Конституція Наполеона (1799 р.).

Тема 14. Виникнення та становлення США (XVII – XVIII ст.ст.).

Колонізація Англією Атлантичного узбережжя Північної Америки. Боротьба колоній з метрополією. «Декларація незалежності Сполучених Штатів» (1776 р.), її основний зміст. Війна за незалежність. «Статті конфедерації» (1781 р.) – перша конституція США. Перетворення конфедерації у федерацію. Конституція Сполучених Штатів Америки 1787 р. «Білль про права» 1789-1791 рр. (перші 10 поправок до конституції). Громадянська війна 1861 – 1865 рр. та її наслідки для США. Структура держави. Президент, його повноваження. Конгрес. Верховний суд. Повноваження центру. Права штатів.

Тема 15. Держава і право країн Азії та Африки після розпаду колоніальної системи

Сінхайська революція в Китаї. Ліквідація монархії і проголошення республіки. Перша Конституція 1912 р. Діяльність Комуністичної партії Китаю та Гоміндану. Громадянська війна. Китай після II Світової війни. Утворення Китайської Народної республіки 1949 р. Конституція КНР. Мао Цзедун. Конституція КНР 1954 р. “Культурна революція”. Конституція 1978 р. Конституція 1982 р. Національний рух в Індії на початку XX ст. Надання статусу домініону провінціям Індії і Пакистану. “Закон про незалежність Індії” 1947 р. Конституція Індії 1949 р. Розвиток держави та права Китаю та Індії в новітній період.

Тема 16: Державний устрій і право США і країн Західної Європи в Новітній період

Конституційний розвиток США (на федеральному рівні та рівні штатів). Модернізація основних політичних інститутів сучасних США. Політичні партії. Конгрес. Президент. Судуострій. Історико-правова доля антикомуністичного законодавства США. Еволюція виборчого права в США. Поправки XIX, XXIV, XXVI до федеральної Конституції. Джерела цивільного права в США. Основні цивільно-правові інститути. Антитрестовське законодавство в XX ст. Кримінальне право США: джерела, категорії, система злочинів і покарань.

Державний устрій сучасної Великобританії. Політичні партії. Кабінет міністрів. Парламент. Корона. Судуострій. Демократизація виборчого права в новітній історії. Акти про народне представництво 1918, 1928, 1948, 1969, 1983 рр. Система джерел права сучасної Великобританії. Зростання роді законодавства у Великобританії в XX ст. Судова практика. Делеговане законодавство. Джерела цивільного права. Загальні тенденції розвитку основних цивільно-правових інститутів. Джерела кримінального права. Система злочинів і покарань в сучасному кримінальному праві Великобританії.

Потсдамські угоди 1945 р. Окупаційні влади Боннська конституція (Основний закон) ФРН 1949 р. Об'єднання Німеччини. Договір про об'єднання 1990 р. Зміни в Основному законі Німеччини 1949 р. Джерела цивільного права Німеччини. Законодавство про компанії. Антитрестовське законодавство. Джерела кримінального права. Система злочинів і покарань.

Тема 17:Відродження Української державності (березень 1917 – березень 1921 рр.)

Зміни у суспільно-політичному устрої внаслідок Лютневої буржуазно-демократичної революції в Росії. Утворення Центральної Ради. Всеукраїнський національний конгрес (6 – 8 квітня 1917 р.). Підтримка Центральної Ради з боку всеукраїнських військового, селянського, робітничого з'їздів та розширення її складу. Перший універсал Центральної Ради. Створення Генерального секретаріату. Другий універсал Центральної Ради. Встановлення більшовицької влади в Петрограді. Третій універсал Центральної Ради. Проголошення УНР як автономії у складі Російської Федерації. Четвертий універсал Центральної Ради. Проголошення самостійності і незалежності УНР. Україна в умовах австро-німецької окупації.

Правовий статус Центральної Ради, Малої Ради, Генерального секретаріату (Ради Народних Міністрів). Діяльність Центральної Ради щодо створення органів місцевої влади і місцевого самоврядування.

Реформування судочинства. Виникнення «надзвичайного правосуддя». Самосуди. Створення прокуратурії. Зовнішньополітична діяльність. Військове будівництво.

Законодавча діяльність Центральної Ради. Закони «Про порядок видання законів» від 25 листопада 1917 р., «Про випуск державних кредитових білетів УНР» від 6 січня 1918 р., «Про національно-персональну автономію» від 6 січня

1918 р., «Про громадянство УНР» від 2 березня 1918 р., Земельний закон від 18 січня 1918 р. та ін. Конституція УНР, її зміст та значення.

Обрання П. Скоропадського на 3'їзді українських хліборобів 29 квітня 1918 р. гетьманом України. Проголошення Української держави. Історико-правова характеристика природи Гетьманату П. Скоропадського. Грамота до всього українського народу та закони про тимчасовий державний устрій України від 29 квітня 1918 р.: зміст і значення. Функції, склад та організація діяльності гетьманського уряду – Ради Міністрів. Розвиток інституту державної служби. Зовнішньополітична діяльність. Місцеве управління. Губернські і повітові старости. Протистояння місцевої адміністрації та органів місцевого самоврядування. Виділення заможного селянства в окрему соціальну категорію – козацтво.

Реформування Генерального суду за Законом від 2 червня 1918 р. Відновлення судових палат, окружних судів, мирової юстиції за Законом від 8 липня 1918 р., постановами Ради Міністрів від 14 та 21 липня 1918 р. Зростання значення військових судів (Закон від 21 червня 1918 р.). Правоохоронні органи. Організація української прокуратури. Поновлення діяльності адвокатури. Створення нотаріату. Функції Державної варти. Військове будівництво.

Засади створення правової системи. Скасування та вибіркоче застосування правових актів із законодавчої спадщини. Характеристика гетьманського законодавства. Захист права приватної власності. Законодавче забезпечення культури й освіти. Законодавче забезпечення військового будівництва. Посилення каральної спрямованості законодавства.

Опозиція проти гетьмана. Падіння гетьманської держави.

Створення Директорії, організація повстання проти Гетьманату, прихід до влади. Декларація від 26 грудня 1918 р. Створення уряду. Акт злуки УНР і ЗУНР. Трудовий конгрес. Формування органів влади й управління.

Внутрішня та зовнішня політика Директорії. Урядові кризи: причини й наслідки. Одноосібне керівництво УНР С. Петлюрою. Варшавський договір (21 квітня 1920 р.).

Державно-правовий статус Директорії за Законом про форму влади в Україні, ухваленим Трудовим конгресом. Рада Народних Міністрів. Тенденція переходу до президентсько-парламентської республіки: закони від 12 листопада 1920 р. «Про тимчасове верховне управління та порядок законодавства в Українській Народній Республіці» та «Про Державну Народну Раду Української Народної Республіки». Місцеве управління. Губернські, повітові та волосні комісаріати та їхні повноваження за Інструкцією Міністерства внутрішніх справ від 24 червня 1919 р. «Про тимчасову організацію влади на місцях». Судові установи. «Найвищий суд». Закон «Про вибори і призначення мирових суддів» від 19 лютого 1919 р. Військово-польові суди та надзвичайні військові суди: склад, юрисдикція та процедура.

Законодавча діяльність Директорії. Закон «Про порядок внесення і затвердження законів в Українській Республіці» від 14 лютого 1919 р. Скасування права власності на землю за Законом «Про землю в УНР» від 8 січня 1919 р. Використання дореволюційного законодавства у цивільно-правовій та

кримінально-правовій сферах. Закон «Про відновлення гарантій недоторканності особи на території УНР» від 28 лютого 1919 р. та факти беззаконня і репресій за Директорії. Проект нової Конституції України.

Положення Варшавського і Ризького договорів щодо України. Падіння УНР і його причини.

Тема 18: Утворення УСРР. Становлення її державного апарату й основ права. Держава і право в умовах нової економічної політики та в період тоталітарно-репресивного режиму (1917-1940-х рр.)

Виникнення рад робітничих, селянських і солдатських депутатів як органів керівництва революційним рухом. Спроби більшовиків легітимно усунути Центральну Раду. I Всеукраїнський з'їзд Рад робітничих і солдатських депутатів. Проголошення України республікою Рад (12 грудня 1917 р.). Обрання Центрального Виконавчого Комітету (ЦВК). Утворення радянського уряду України — Народного Секретаріату. Місцеві ради. II Всеукраїнський з'їзд Рад (березень 1918 р.), його рішення. Надзвичайні органи радянської влади: Повстанбюро, Центральний військово-революційний комітет (ЦВРК), революційні та військово-революційні комітети. Створення Тимчасового робітничо-селянського уряду України (28 листопада 1918 р.). Декрет уряду «Про організацію влади на місцях». Перейменування уряду в Раду Народних Комісарів (29 січня 1919 р.). Вибори до місцевих рад. III Всеукраїнський з'їзд Рад (березень 1919 р.).

Створення Ради оборони УСРР, місцевих комітетів оборони, Всеукраїнського революційного комітету та ревкомів на місцях. Комбідри — надзвичайні органи влади на селі. Відновлення ВУЦВК і Раднаркому (лютий 1920 р.). Вибори до місцевих рад (лютий — квітень 1920 р.). IV Всеукраїнський з'їзд Рад. Створення та функції комнезамів.

Розвиток зв'язків УСРР із РСФРР та іншими радянськими республіками. Органи управління народним господарством. Трудові армії. Управління націоналізованими промисловими підприємствами протягом періоду воєнного комунізму за положенням від 3 червня 1918 р.

Спроби місцевих рад створити власні суди. Постанова Народного секретаріату від 4 січня 1918 р. «Про введення Народного суду». Декрет про суд Раднаркому УСРР від 19 лютого 1919 р. Положення про революційні трибунали від 23 січня 1918 р. Тимчасове положення про народні суди та революційні трибунали від 20 лютого 1919 р. Положення Раднаркому про народний суд від 26 жовтня 1920 р. Інструкція Нарком'юсту від 3 червня 1919 р. «Про судочинство». Всеукраїнська надзвичайна комісія для боротьби з контрреволюцією. Позасудові репресії. Створення радянської міліції.

Становлення радянського права. Конституція УСРР 1919 р. Поширення на територію України декретів і розпоряджень робітничо-селянського уряду РСФРР. Декрети про націоналізацію підприємств, банків. Цивільне право. Декрет про націоналізацію власності, правове регулювання розподілу, продовольча і хлібна розверстка. Інші заходи політики воєнного комунізму.

Декрет «Про соціалістичний землеустрій і перехідні заходи до соціалістичного землекористування» (1919 р.). Закон «Про землю» (1920 р.). Основні риси трудового права.

Декрет «Про цивільний шлюб і про введення книг актів громадянського стану». Декрет «Про скасування спадкоємства». Постанова НКЮ УСРР «Про введення в дію «Керівних засад з кримінального права». Основні риси процесуального права.

Риси трудового права. Риси кримінально- та цивільно-процесуального права.

Перехід до нової економічної політики. Постанова ВУЦВК від 27 березня 1921 р. «Про заміну продовольчої розкладки натуральним податком». Договірні відносини між УСРР і РСФРР. Утворення Союзу РСР.

Правові основи входження УСРР до складу Союзу РСР. Державно-правове становище України за договором про утворення СРСР (грудень 1922 р.) і Конституцією СРСР (1924 р.). Перебудова державного апарату УСРР у зв'язку з утворенням СРСР. Всеукраїнський з'їзд Рад як верховний орган державної влади УСРР. Державний статус ВУЦВК за Положенням про ВУЦВК від 12 жовтня 1924 р. Компетенція Президії ВУЦВК. Склад і повноваження уряду за «Положенням про Раднарком УСРР» від 12 жовтня 1924 р. Зміни в системі органів галузевого управління (загальносоюзні, об'єднані та республіканські наркомати). Загальне положення про народні комісаріати УСРР від 12 жовтня 1924 р. Українізація державного і господарського апарату.

Адміністративно-територіальна реформа. Проголошення Молдавської АСРР у складі УСРР. Запровадження триступеневої (округ – район – сільрада) системи управління. Положення про місцеві (губернські, окружні, районні) з'їзди рад і виконкоми; сільські, міські і селищні ради. Національні адміністративно-територіальні одиниці. Перетворення комнезамів на добровільні громадські організації.

Судова система за положеннями про судоустрій 1922 р., 1925 р., 1929 р. Порядок утворення, склад та юрисдикція народних судів, окружних судів, Головного суду АМСРР, Верховного Суду УСРР. Дисциплінарні суди. Громадські суди, узгоджувальні камери. Прокуратура: структура та функції. Адвокатура. Структура, функції ОДПУ, ДПУ при РНК УСРР та посилення репресивно-каральної спрямованості цих органів.

Кодифікація українського радянського законодавства. Законодавство Союзу РСР та його дія в УСРР. Посилення ролі загальносоюзного законодавчого регулювання. Зміни й доповнення до Конституції УСРР у 1925 р. Конституція УСРР 1929 р. Позбавлення та обмеження виборчих прав.

Риси цивільно-правового регулювання. Цивільний кодекс 1922 р. Регуляція права власності. Договірне право. Риси шлюбно-сімейного права. Кодекс законів про сім'ю, опіку, шлюб і про акти громадянського стану 1926 р. Земельний кодекс 1922 р. і зміни до нього 1927 р., 1928 р. Закон про ліси 1923 р. Кодекс законів про працю 1922 р. Кодекс законів про народну освіту 1922 р.

Адміністративне право і Адміністративний кодекс УСРР (1927 р.).

Кримінальний кодекс 1922 р. Демократизація кримінального процесу за кримінально-процесуальним кодексом 1922 р. Тенденція до посилення відповідальності. Кримінальний кодекс 1927 р. Посилення силового тиску держави за кримінально-процесуальним кодексом 1927 р. Цивільний процесуальний кодекс 1924 р., зміни і доповнення до нього в 1929 р. Виправно-трудоий кодекс УСРР 1925 р.

Утвердження в СРСР наприкінці 20-х – початку 30-х рр. бюрократичної командно-адміністративної системи управління та культу особи Й. Сталіна. Деформація державно-політичної системи. Посилення партійно-апаратної диктатури в усіх галузях державного, господарського і соціально-культурного будівництва. Ліквідація правових основ багатокладної економіки.

Індустріалізація і насильницька колективізація сільського господарства, їх законодавче забезпечення. Голодомор в Україні 1932–1933 рр. Зміни в соціально-класовій структурі суспільства.

Зміни в органах центральної влади за Конституцією УРСР 1937 р. Верховна Рада, її Президія. Раднарком УРСР. Посилення ролі загальносоюзних органів управління. Зрощування партійного й адміністративного апарату. Перебудова місцевих органів влади. Посилення ролі сільських рад і комнезамів у період колективізації. Адміністративно-територіальна реформа (центр — область — район). Реорганізація районних і міських рад. Посилення ролі виконавчих структур у місцевих радах.

Народні суди — основна ланка судової системи. Підвищення ролі обласних судів за постановою ВУЦВК і Раднаркому УСРР від 20 червня 1934 р. Верховний Суд УСРР. Створення загальносоюзної централізованої системи прокурорських органів.

Ліквідація (1930 р.) НКВС УСРР та утворення (1934 р.) загальносоюзного НКВС. Заміна судового розгляду кримінальних справ адміністративними рішеннями. «Особлива нарада» НКВС, «трійки» та «двійки» на місцях. Застосування незаконних методів слідства, масовий терор в Україні. Деформації в праві.

Тенденції розвитку правової системи. Перевага загальносоюзного законодавства над республіканським. Джерела права. Конституція УРСР 1937 р. Особливості цивільно-правового регулювання. Придушення приватного сподарської діяльності. Зміни у трудовому законодавстві. Репресивно-правове забезпечення насильницької колективізації. Правове регулювання діяльності колгоспів. Посилення кримінальних репресій. Зміни й доповнення до Кримінального кодексу УРСР на підставі загальносоюзних законів і постанов («Про охорону майна державних підприємств колгоспів та кооперації і зміцнення суспільної (соціалістичної) власності» від 7 серпня 1932 р., «Про кримінальну відповідальність за зраду Батьківщині» від 8 червня 1934 р. та ін.). Зміни в кримінально-процесуальному законодавстві. Надзвичайний порядок судочинства у справах про терористичні акти, контрреволюційне шкідництво й диверсії за постановою ЦВК СРСР від 1 грудня 1934 р.

Державно-правовий лад у західноукраїнських землях у 1930-ті рр. Внутрішня автономія Закарпаття під назвою "Підкарпатська Русь".

Адміністративний край на чолі з губернатором (до 1928 р.). Створення Підкарпатського краю на чолі з Президентом.

Мюнхенський договір 1938 р. Створення автономного уряду Підкарпатського краю (08.10.1938 р.). Конституційний закон Чехословаччини від 22 жовтня 1938 р. про федерацію карпатсько-української держави з чехами і словаками.

Віденський арбітраж (02.11.1938 р.). Приєднання півдня Закарпаття до Угорщини. Вибори до сейму Карпатської України. I Сейм Карпатської України (15.03.1939 р.). Проголошення державної самостійності. Прийняття Конституції. Обрання президента Карпатської України. Угорська окупація Карпатської України.

Радянсько-німецький пакт про ненапад і таємний протокол Молотова – Ріббентропа (23 серпня 1939 р.) про розподіл сфер впливу в Європі. Введення радянських військ у Західну Волинь і Східну Галичину. Народні збори Західної України та їхні акти. Закони Верховної Ради СРСР (1 листопада 1939 р.) та Верховної Ради УРСР (15 листопада 1939 р.) про прийняття Західної України до складу УРСР. Нота уряду СРСР від 28 червня 1940 р. та введення радянських військ у Північну Буковину і Бессарабію. Закон Верховної Ради СРСР (2 серпня 1940 р.) про включення Північної Буковини і Хотинського, Акерманського та Ізмаїльського повітів Бессарабії до складу УРСР. Новий адміністративно-територіальний поділ, державне будівництво та масові репресії у західних областях УРСР.

Тема 19: Держава і право України в роки Другої світової війни та повоєнні роки і в період десталінізації та застою (1941 – перша половина 1980-х рр.)

Напад фашистської Німеччини на СРСР. Перебудова державного механізму на початку війни. Надзвичайні органи влади та управління. Державний Комітет Оборони. Ставка Верховного головнокомандування. Правовий режим воєнного стану і стану облоги. Діяльність місцевих органів влади й управління в період війни. Реорганізація органів суду і прокуратури. Розширення юрисдикції військових трибуналів. Об'єднання наркоматів внутрішніх справ і державної безпеки, розширення їхніх повноважень і посилення репресивно-каральної спрямованості.

Спроби проголошення відновлення української державності та утворення Українського державного правління (30.06.1941 р.). Створення і діяльність УПА.

Встановлення окупаційного режиму та розчленування загарбниками території України.

Антифашистське підпілля та партизанський рух в Україні.

Особливості правової системи УРСР в умовах війни. Зміни у цивільно-правовій регуляції відносин власності, спадкування, житлокористування. Правове забезпечення зміцнення сім'ї, охорони материнства, дитинства. Правовий режим трудових мобілізацій і трудових повинностей. Збільшення робочого часу. Працевлаштування та побутове забезпечення інвалідів війни.

Колгоспне законодавство воєнного часу. Зміни у кримінальному праві. Відповідальність за скоєння воєнних злочинів. Особливості процесуального права воєнного часу.

Звільнення території УРСР від тимчасової фашистської окупації. Політика еміграційного Чехословацького уряду президента Е. Бенеша стосовно Закарпаття. Формування мережі народних комітетів і їх вплив на визначення майбутнього державного устрою краю. Рішення З'їзду народних комітетів у Мукачеві про возз'єднання з УРСР (26.11.1944 р.). Організація і діяльність органів народної влади в Закарпатті (1944 – 1945 рр.)

Відновлення радянської влади в Україні. Розширення прав республіки у сферах міжнародних відносин та оборони. Українська РСР – член-засновник ООН.

Перехід до мирного будівництва. Відбудова і подальший розвиток народного господарства.

Повоєнний сталінський режим. Діяльність репресивного апарату в умовах посилення культу особи Й. Сталіна. Труднощі у діяльності Радянської влади в західних областях України.

Ліквідація надзвичайних органів влади й управління. Відновлення конституційних органів влади. Вибори до Верховної Ради України та місцевих органів влади й управління. Десталінізація. Ліквідація репресивних органів сталінського тоталітарного режиму. Реабілітація невинних жертв сталінізму. Непослідовність і незавершеність цього процесу.

XX З'їзд КПРС і Україна. Курс на відродження демократичних принципів державного будівництва. Демократизація організації і діяльності найвищих і місцевих органів влади й управління. Спроби вдосконалення форм управління промисловістю, будівництвом, сільським господарством, наукою та культурою. Раднаргоспи. Розширення компетенції республіканських органів управління.

Перебудова судової системи. Посилення прокурорського нагляду та укріплення законності. Правові засади входження Кримської області до складу УРСР. Перебудова правоохоронних органів. Положення про прокурорський нагляд у СРСР від 24 травня 1955 р. КДБ при Раді Міністрів СРСР та його органи в Україні. Реорганізація суду. Закон про судоустрій УРСР 1960 р. Інститут народних засідателів. Товариські суди. Реорганізація органів внутрішніх справ. Народні дружини.

Повоєнні зміни в законодавстві. Цивільне право. Сімейне право. Земельне право. Трудове право. Кримінальне право. Процесуальне право.

Початок нової кодифікації загальносоюзного та республіканського законодавства в кінці 1950-х на початку 1960-х років. Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік в ієрархії норм радянського права. Зміни у цивільно-правовому регулюванні. Цивільний кодекс УРСР 1963 р. Усунення обмежень воєнної доби у трудовому праві. Новий порядок вирішення трудових спорів. Закон про державні пенсії 1956 р. Правове регулювання колгоспного будівництва. Обмеження розвитку індивідуальних господарств. Зміни у кримінальному праві. Нові форми державних злочинів. Розширення демократичних засад кримінального права. Кримінальний кодекс УРСР 1960 р.

Скасування особливого процесуального порядку провадження слідства і судового розгляду. Процес реабілітації невинно засуджених під час масових репресій. Кримінально-процесуальний кодекс УРСР 1960 р., Цивільно-процесуальний кодекс УРСР 1963 р.

Соціально-економічне і політичне життя в Україні в умовах зміцнення командно-адміністративної системи управління. Спроби запровадження господарської реформи 1965 – 1967 рр. Підміна економічних методів керівництва народним господарством командно-адміністративними методами.

Поступове згортання демократії. Подальша бюрократизація державного апарату. Конституція СРСР 1977 р. і Конституція УРСР 1978 р., їх декларативний характер. Перебудова державного апарату згідно з Конституцією УРСР 1978 р. Правові основи та діяльність вищих органів влади й управління: Верховна Рада УРСР, її Президія, Рада Міністрів УРСР. Закон «Про Раду Міністрів Української РСР» від 19 грудня 1978 р. Місцеві органи влади. Зміни й доповнення у законодавстві, яке регулювало організацію й діяльність місцевих рад.

Судова система УРСР. Закони 1981 р. про судоустрій УРСР, про вибори районних (міських) народних суддів УРСР, про порядок відкликання народних суддів і народних засідателів районних (міських) народних судів УРСР. Реорганізація органів державного арбітражу. Закон СРСР «Про державний арбітраж СРСР» від 30 листопада 1979 р. Закон СРСР «Про прокуратуру СРСР» від 30 листопада 1979 р. Удосконалення організації та діяльності органів внутрішніх справ. Закон СРСР «Про адвокатуру СРСР» від 30 листопада 1979 р. Положення про адвокатуру УРСР від 1 жовтня 1980 р. Нотаріат.

Принципи пріоритету держави над особистістю, переважання централістських настанов у законотворчості. Подальша кодифікація законодавства на союзному та республіканському рівнях. Видання Зводу законів СРСР і зводів законів союзних республік. Підготовка і видання Зводу законів УРСР. Природно-ресурсне законодавство. Земельний кодекс УРСР 1970 р. Водний кодекс УРСР 1972 р. Законодавство СРСР про надра, лісове господарство, про охорону атмосферного повітря, про охорону та використання тваринного світу. Зміни у кримінальному законодавстві. Виправно-трудоий кодекс УРСР 1970 р. Процесуальне законодавство. Положення про попереднє взяття під варту 1969 р. Кодекс про шлюб та сім'ю УРСР 1969 р. Кодекс законів про працю УРСР 1971 р.

Приведення законодавства у відповідність до Конституції УРСР 1978 р. Зміст права на працю за Конституцією УРСР 1978 р. Розвиток адміністративного законодавства. Кодекс УРСР про адміністративні правопорушення 1984 р. Цивільне і господарське законодавство. Житловий кодекс УРСР 1983 р. Розширення участі захисника у кримінальному процесі. Принципи процесуального права за Конституцією УРСР 1978 р.

Тема 20. Держава і право України в період перебудови та становлення сучасної Української держави

Причини змін у внутрішній і зовнішній політиці СРСР. Реформування політичної системи. Демократизація суспільно-політичного життя. З'їзди народних депутатів СРСР. Зміни й доповнення Конституції СРСР у зв'язку з удосконаленням системи державного управління.

Демократизація суспільно-політичного життя в Україні у другій половині 80-х рр. Реформа державного апарату. Зміни в статусі УРСР як союзної республіки та в законодавстві України. Закон СРСР «Про розмежування повноважень між Союзом РСР і суб'єктами федерації» від 26 квітня 1990 р. Закон УРСР «Про зміни й доповнення Конституції (Основного закону) УРСР» від 27 жовтня 1989 р. Демократизація виборчої системи. Діяльність Верховної Ради УРСР (1990 р.) у парламентському режимі. Декларація про державний суверенітет України 16 липня 1990 р. Закон УРСР «Про економічну самостійність Української РСР» від 3 серпня 1990 р. Закон «Про зміни й доповнення Конституції (Основного закону) УРСР» від 24 жовтня 1990 р. Розмежування повноважень між представницькими, виконавчими та судовими органами. Зміни в структурі вищої виконавчої влади. Запровадження поста Президента Української РСР. Створення Кримської Автономної Республіки. Закон від 7 грудня 1990 р. «Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування». Зміни в судовій системі. Референдум 17 березня 1991 р. Новоогарьовський процес. ДКНС.

Правове забезпечення переходу економіки на ринкові відносини. Закони УРСР «Про власність» від 7 лютого 1991 р., «Про підприємства в Україні» від 27 березня 1991 р. Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про землю від 1990 р. Реформування трудового законодавства. Зміни в інституті трудового договору. Спроби реформування законодавства, яке регулювало соціально-культурну сферу. Закони УРСР «Про мови в Українській РСР» від 28 жовтня 1989 р., «Про пенсійне забезпечення» від 5 листопада 1991 р. Зміни й доповнення у кримінальному законодавстві. Декларація Верховної Ради СРСР від 14 листопада 1989 р. «Про визнання незаконними і злочинними репресивних актів проти народів, яких було піддано насильницькому переселенню, і забезпечення їхніх прав». Закон УРСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» від 17 квітня 1991 р. Процесуальне законодавство. Закон СРСР «Про порядок оскарження в суді неправомірних дій службових осіб, які обмежують права громадян» від 30 червня 1987 р.

Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р.

Акт проголошення Верховною Радою незалежності України від 24 серпня 1991 р. Закон «Про правонаступництво України» від 12 вересня 1991 р. Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 р. щодо підтвердження Акта проголошення незалежності. Всенародні вибори Президента України. Розгортання державотворчих процесів. Запровадження нової державної символіки. Заснування СНД. Вхід до світового співтовариства. Розбудова Збройних сил України.

Удосконалення державного апарату. Президент України. Верховна Рада України. Розширення повноважень Кабінету Міністрів України.

Адміністративна реформа. Місцеві державні адміністрації. Місцеве самоврядування. Реформування судової системи. Конституційний Суд. Система правоохоронних органів. Прокуратура. Міліція. Служба безпеки України. Адвокатура. Нотаріат.

Подальше реформування права України. Закони «Про громадянство України» від 8 жовтня 1991 р., «Про національні меншини в Україні» від 25 червня 1992 р., «Про об'єднання громадян» від 16 червня 1992 р. та ін. Конституційний Договір між Президентом України і Верховною Радою України про основи організації і функціонування державної влади та місцевого самоврядування.

Розробка і прийняття Конституції України 1996 р. як закономірне і логічне завершення процесу творення українським народом власної держави. Її зміст і значення. Основні тенденції розвитку держави і права України після прийняття Конституції України 1996 р. Цивільне право. Цивільно-правове забезпечення реформування економічної системи. Бюджетний кодекс 2001 р. Цивільний кодекс 2003 р. Господарський кодекс 2003 р. Зміни в трудовому законодавстві. Аграрне законодавство. Земельний кодекс 2001 р. Сімейний кодекс 2002 р. Зміни в житловому праві. Кримінальний кодекс 2001 р. Зміни в цивільному процесуальному, кримінально-процесуальному та кримінально-виконавчому праві.

4. Структура вивчення навчальної дисципліни

4.1. Тематичний план навчальної дисципліни

№ теми	Назва теми	Кількість годин					
		Денна форма навчання					
		Усього	у тому числі				
			Лекції	Сем. (прак.)	Лаб. р.	Ін.зав.	СРС
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Тема 1. Державний лад країн Стародавнього Сходу (IV-III тисячоліття – VI ст. до н.е.)	8	2	2	-	-	4
2.	Тема 2. Держава і право античного світу (VIII - ст. до .н.е - VI ст.н.е.)	8	2	2	-	-	4
3.	Тема 3. Державний устрій і право країн Західної Європи в середні віки і в епоху Реформації (V – XVIст.ст.)	8	2	2	-	-	4

4.	Тема 4. Держава і право Київської Русі у період зародження, становлення та феодальної роздробленості (VI – початок XIII ст.)	8	2	2	-	-	4
5.	Тема 5. Галицько-Волинська держава – спадкоємниця Київської Русі-України	8	2	2	-	-	4
6.	Тема 6. Українські землі під владою Литви та Польщі (кінець XIV – перша половина XVII ст.)	8	2	2	-	-	4
7.	Тема 7. Державний устрій і право феодальної Польщі (X – XVIII ст.ст.)	6	2	2	-	-	2
8.	Тема 8. Становлення української державності та права в роки Визвольної війни 1648 – 1654 рр.	8	2	2	-	-	4
9.	Тема 9. Держава і право України в період козацько-гетьманської доби (середина XVII – кінець XVIII ст.)	8	2	2	-	-	4
10.	Тема 10. Суспільно-політичний устрій і право України після ліквідації української державності (кінець XVIII – XIX ст.)	8	2	2	-	-	4
11.	Тема 11. Державний устрій і право феодальної Росії (XII – XIX ст.ст.)	8	2	2	-	-	4
12.	Тема 12. Державний устрій і право країн феодальної Азії. (кін. XVII – XVIII ст.)	8	2	2	-	-	4
13.	Тема 13. Буржуазні революції в Англії та Франції. Утворення буржуазної держави (XVII - XVIII ст.)	8	2	2	-	-	4
14.	Тема 14. Виникнення та становлення США (XVII – XIX ст.ст.).	8	2	2	-	-	4
15.	Тема 15. Держава і право країн Індії та Китаю в Новітній період	4	2	-	-	-	2
16.	Тема 16. Державний устрій і право США і країн Західної Європи в Новітній період	8	2	2	-	-	4
17.	Тема 17. Відродження Української державності (березень 1917 – березень 1921 рр.)	8	2	2	-	-	4

18.	Тема 18. Утворення УСРР. Становлення її державного апарату й основ права. Держава і право в умовах нової економічної політики та в період тоталітарно-репресивного режиму (1917-1940-х рр.)	6	1	1	-	-	4
19.	Тема 19. Держава і право України в роки Другої світової війни, у повоєнні роки і в період десталінізації та застою (1941 – перша половина 1980-х рр.)	6	1	1	-	-	4
20.	Тема 20. Держава і право України в період перебудови та становлення сучасної Української держави	8	2	2	-	-	4
	Всього годин	150	38	36	-	-	76

4.2. Аудиторні заняття

4.2.1. Аудиторні заняття (лекції, семінарські заняття) проводяться згідно з темами та обсягом годин, передбачених тематичним планом.

4.2.2. Плани лекцій з передбачених тематичним планом тем визначаються в підрозділі 1.2 навчально-методичних матеріалів з дисципліни.

4.2.3. Плани семінарських занять з передбачених тематичним планом тем, засоби поточного контролю знань та методичні рекомендації для підготовки до занять визначаються в підрозділі 1.3 навчально-методичних матеріалів з дисципліни.

4.3. Самостійна робота студентів

4.3.1. Самостійна робота студентів денної форми навчання включає завдання до кожної теми та індивідуальні завдання.

4.3.2. Завдання для самостійної роботи студентів та методичні рекомендації до їх виконання визначаються в підрозділі 1.4 навчально-методичних матеріалів з дисципліни.

4.3.3. Виконання індивідуальних завдань всіма студентами не є обов'язковим і може здійснюватися окремими студентами з власної ініціативи або за пропозицією викладача.

4.3.4. Тематика індивідуальних завдань та методичні рекомендації до їх виконання визначаються в підрозділі 1.5 навчально-методичних матеріалів з дисципліни.

4.3.5. Індивідуальні завдання виконуються в межах часу, визначеного для самостійної роботи студентів, та оцінюються частиною визначених в розділі 6 цієї програми кількості балів, виділених для самостійної роботи.

5. Методи навчання та контролю

Під час лекційних занять застосовуються:

- 1) традиційний усний виклад змісту теми;
- 2) слайдова презентація.

На семінарських та практичних заняттях застосовуються:

- дискусійне обговорення проблемних питань;
- повідомлення про виконання індивідуальних завдань.

Поточний контроль знань студентів з навчальної дисципліни проводиться у формах:

1) усне або письмове (у тому числі тестове) бліц-опитування студентів щодо засвоєння матеріалу попередньої лекції;

2) усне або письмове(у тому числі тестове) опитування на семінарських заняттях;

3) виконання поточних контрольних робіт у формі тестування;

4) захист підготовленого звіту про виконання ІНДЗ;

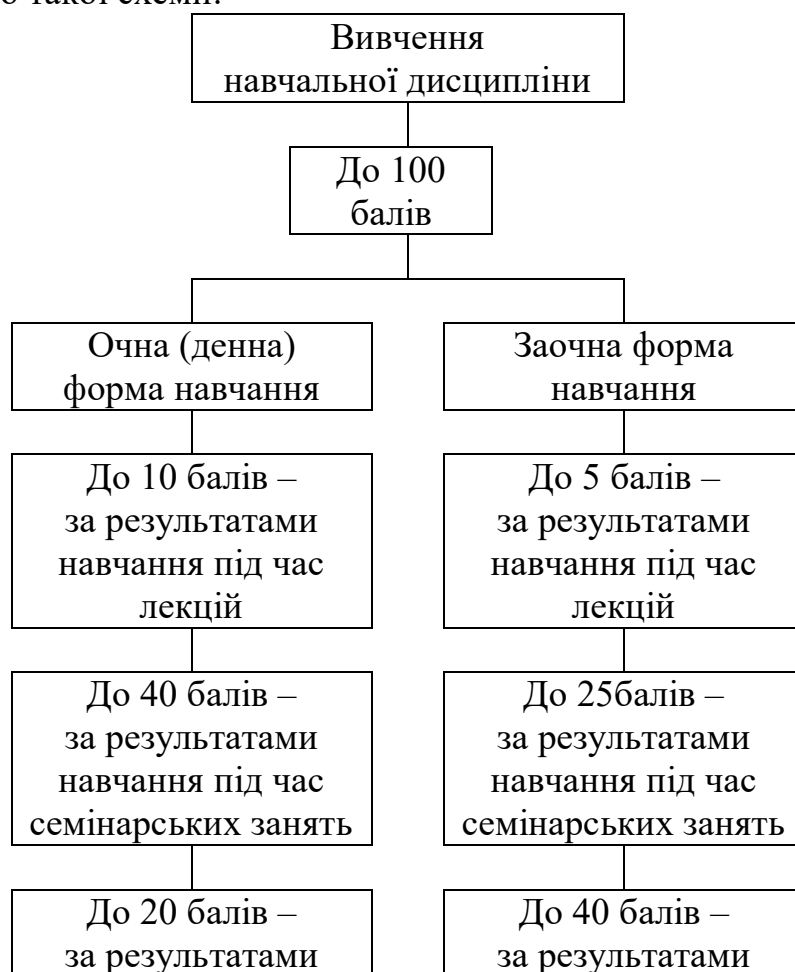
5) захист підготовленого публічного виступу.

Підсумковий семестровий контроль проводиться у формі усного іспиту.

Структура екзаменаційного білету включає чотири теоретичних питання.

6. Схема нарахування балів

6.1. Нарахування балів студентам з навчальної дисципліни здійснюється відповідно до такої схеми:

6.2. Обсяг балів, здобутих студентом під час лекцій, семінарських занять, самостійної роботи студентів та виконання індивідуальних завдань визначаються в навчально-методичних матеріалах з цієї дисципліни.

7. Рекомендовані джерела

7.1. Базова література

1. Захарченко П.П. Історія держави і права України : підручник. К. : Атіка, 2004. 368 с.
2. Іванов В. М. Історія держави і права України : навч. посіб. К. : Атіка, 2003. 416 с.
3. Історія держави і права України : підручник / За ред. А. С. Чайковського. К. : Юрінком Інтер, 2004. 512 с.
4. Історія держави і права України: підручник / За ред. А. С. Чайковського. К. : Юрінком Інтер, 2006. 512 с.
5. Історія держави і права України : підручник : у 2-х т.. Т.1 / За ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина. К.: Ін Юре, 2000. 648 с.
6. Історія держави і права України: Хрестоматія для студентів юридичних вузів та фак. / За ред. О. О. Шевченка. К.: Вентурі, 1996. 224 с.
7. Кузьминець О., Калиновський В. Історія держави і права України: навчальний посібник / За заг. ред. чл.-кор. Академії пед. наук України, проф. Я. Ю. Кондратьєва. К.: Україна, 2002. 448 с.
8. Кульчицький В. С., Тищик Б. Й. Історія держави і права України: навч. посіб. Київ : Атіка, 2006. 352 с.
9. Музиченко П. П. Історія держави і права України: навч. посіб. К.: Знання, 2007. 471 с.
10. Історія держави і права України : підручник для юрид. вищих навч. закладів і фак.: у 2-х ч. Ч. 2 / А. Й. Рогожин, М. М. Страхов, В. Д. Гончаренко та ін.; За ред. А.Й. Рогожина. К.: Ін Юре, 1996. 448 с.
11. Терлюк І. Я. Історія держави і права України (Доновітній час): навчальний посібник. К.: Атіка, 2006. 400 с.
12. Трофанчук Г. І. Історія держави і права України : навч. посіб. / К. : Юрінком Інтер, 2010. 381с.

13. Хрестоматія з історії держави і права України: навчальний посібник: у 2-х т. Т.1: З найдавніших часів до початку ХХ ст. / За ред. В. Д. Гончаренка. К.: Ін Юре, 1997. 464 с.

14. Хрестоматія з історії держави і права України : навчальний посібник : у 2-х т. Т.2. Лютий 1917 р. – 1996 р. / За ред. В. Д. Гончаренка. К.: Ін Юре, 1997. 800 с.

15. Хрестоматія з історії держави і права України : навчальний посібник / Сост. А. С. Чайковський, О. Л. Копиленко, В. М. Кривоніс, В. В. Свистунов, Г. І. Трофанчук. К. : Юрінком Інтер, 2003. 656 с.

7.2. Допоміжна література

1. Апарат управління Галичиною у складі Австро-Угорщини: навч. посіб. / В. С. Кульчицький, І. Й. Бойко, О. І. Мікула, І. Ю. Настася; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. Львів : Тріада плюс, 2002. 88 с.

2. Андрусин Б.І., Гуз А.М. Пам'ятки історії держави і права України. Київська Русь. К., 2003. 59 с.

3. Дубровіна А. Б. Суспільний лад, механізм управління та право України в період розкладу соціально-кріпосницької системи і зростання капіталістичних відносин (перша половина ХІХ ст.). К., 1996. 111 с.

4. Історія України. Галицько-Волинське князівство як форма української державності: Конспект лекцій. / Київ. держ. торг.-екон. ун-т; уклад.: О. М. Язвінська, П. П. Притуляк; Ред. С. В. Яценко. К., 1995. 29 с.

5. Копиленко О. Л., Копиленко М. Л. Держава і право України 1917 – 1920. Центральна Рада. Гетьманство. Директорія. К., 1997. 208 с.

6. Крижацький С. Д., Зубар В. М., Русява А. С. Античні держави Північного Причорномор'я. К., 1998.

7. Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919 – 1928 рр.). К., 1996. 396 с.

8. Кульчицький С. В. Спроба реформ (1956 – 1964). *Український історичний журнал*. 1998. – № 2 – 4. С. 102 – 114; С. 120 – 129; С. 91 – 102.

9. Лукашевич О. А. Конституція Пилипа Орлика – історико-правова пам'ятка ХVІІІ ст. Х. : Основа, 1996. 51 с.

10. Місінкевич Л. Л. Реабілітація жертв політичних репресій в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ століття). Хмельницький : Вид-во ХУУП, 2009. 426 с.

11. Правова ідеологія і право України на етапі становлення тоталітарного режиму (1929 – 1941) / за ред. О. М. Мироненка, І. Б. Усенка. К., 2001. 164 с.

12. Смолій В. А., Ричка В. М. Угоди гетьманського уряду України з Московською державою (1654 – 1764 рр.) очима правознавця. *Укр. іст. журн.* 1993. № 4 – 6.

13. Степанков В. С. Проблеми становлення монархічної форми правління Богдана Хмельницького (1648 – 1657 рр.). *Укр. іст. журн.* 1995. № 4. С. 14 – 33.

14. Тищик Б., Вівчаренко Б. Суспільно-політичний лад і право України у складі Литовської держави та Речі Посполитої. Львів, 1996. 36 с.

15. Яворницький Д. Історія запорозьких козаків / Д. Яворницький : у 3 т. К., 1989 1991.

7. 3. Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. http://pidruchniki.com/1584072045407/pravo/istoriya_derzhavi_i_prava_ukrayini
2. <http://westudents.com.ua/knigi/417-storya-derjavi-prava-ukrani-muzichenko-pp.html>
3. <http://www.studmed.ru/docs/document8794?view=1>
4. <http://uris.org.ua/istoriya-gosudarstva-i-prava-ukrainy>
5. <https://books.br.com.ua/themes/7/49>
1. <http://law.uqlc.ru/>
2. <http://textbooks.net.ua/content/view/4301/35/>
3. <http://www.zakroma.narod.ru/>
4. http://ukTexpQrt.gov.ua/ukr/z_info/ger/1_128.html
5. <http://textbooks.net.ua/content/view/3363/2Q/>
6. <http://www.wikipedia.org/>
7. <http://imperiya.net/england.htm/>
8. <http://ua-referat.com/КонституціяФРН1994р>
9. <http://zen.in.ua>
10. <http://pidruchniki.ws/18570314/tiirism/nimechchina>
11. <http://ukrkniga.org.ua>
12. <http://pravnyk.info/idpzk21.html>
13. <http://textbooks.net.ua>
14. http://ukrexport.gov.ua/ukr/z_info/ger/1_128.html

Розробники навчально-методичних матеріалів

викладачі дисципліни –

доктор історичних наук, професор
_____ Л. Л. Місінкевич
26 серпня 2019 року

кандидат історичних наук, доцент
_____ Н.О. Стеньгач
26 серпня 2019 року

Схвалено кафедрою теорії та історії держави і права 28 серпня 2019 року,
протокол № 1.
Завідувач кафедри _____ Л.Л.Місінкевич
29 серпня 2019 року

Декан юридичного факультету
_____ С.А. Крушинський
09 вересня 2019 року

Погоджено методичною радою університету 19 вересня 2019 року,
протокол № 2.
Голова методичної ради _____ І. Б. Ковтун
19 вересня 2019 року

Обліковий обсяг – 1,7 ум.др.арк.

Оновлення програми

Викладачі дисципліни –

доктор історичних наук, професор
_____ Леонід МІСІНКЕВИЧ
27 серпня 2021 року

кандидатка історичних наук, доцентка
_____ Надія СТЕНЬГАЧ
27 серпня 2021 року

Схвалено кафедрою теорії та історії держави і права 27 серпня 2021 року,
протокол № 1.

Завідувач кафедри _____ Леонід МІСІНКЕВИЧ
27 серпня 2021 року